

מעדני כתב

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת ואתחנן - נחמו תשפ"ב * שנה שלישית גליון 151

בעניין מי ששכח ולא בירך ברכה"מ במקומו והגיע לכולל, האם יחזור למקומו ויברך ועי"כ יאחר לקביעותו בחברותא חצי שעה

בירך דיכול לברך במקום שנוכח, הרי זה חשיב כשעת הדחק ויכול לברך במקום שנוכח.

ויל"ע אם יצא ממקומו ושכח ולא בירך ברכת המזון, ואם יחזור למקומו לברך לא יוכל להתפלל מנחה במנין, אם חשיב כשעת הדחק ויכול לברך במקומו, ואם נימא דחשיב כשעת הדחק ועדיף להתפלל מנחה במנין מאשר לחזור ולברך ברכת המזון במקומו, ליכא ראייה מהוראת החזו"א הנ"ל דביטול קביעותו חשיב כשעת הדחק, דהא התם העדיף החזו"א שיעמוד בדיבורו ע"פ תפלה במנין.

וכן ראיתי בספר חוט שני [בהלכות נדה עמוד של"א] שכתב לענין מה שהחמיר בשו"ע יו"ד סי' קצ"ט לנהוג כשיטת רש"י, דבמקום שיבטל החברותא לא יחמיר כשיטת רש"י, אלא ינהוג כעיקר הדין כשיטת השאלות.

ובעניין אמירת יו"כ קטן קודם גמר הסדר כשפסיד לחברותא, לכאורה יש בזה משום נדרי מצוה, שמאחר שרגיל לומר יו"כ בכל ערב ראש חדש, כמו מי שרגיל לעשות מנהג טוב ג' פעמים שצריך התרת נדרים.

ואפשר שיכול לסמוך על מסירת מודעה של ער"ה כמ"ש בשו"ת שלמות חיים שיכול לסמוך על מסירת מודעה של ער"ה במקום של מנהג טוב.

בעניין מי שסיים תפלת לחש שלו כשכבר הש"ץ עומד באמצע חזרת הש"ץ

הש"ץ, שהרי יוצאין באמצע החזרה לחוץ ליטול ידיהם, ואינם שומעין כל החזרה, ועי"כ דאף שלא שמע מתחילת חזרת הש"ץ חייב לשמוע שאר חזרת הש"ץ, ואי"כ אסור להתעסק בו בדברים אחרים, אלא לשמוע בכוונה.

ובאמת היה מקום לומר שראוי שהכהנים יטלו ידיהם בתוך בית הכנסת כדי שלא יצטרכו לצאת באמצע תפלת החזרה.

יבואר שגם מי שלא שמע כל חזרת הש"ץ מאונס יוצא בזה חזרת הש"ץ

והנה אולם באמת צ"ב אמאי יהא מחוייב לשמוע שאר חזרת הש"ץ, הא ליכא חצי תפלה, וכיון שלא שמע תחילת התפילה אמאי מחוייב הוא לשמוע שאר חזרת הש"ץ.

ואפשר דגם בסיים תפלתו באמצע חזרת הש"ץ עלתה לו תפלת הש"ץ מתחילתו, דהנה איתא ברה"ד (דף ל"ה) אלא כי אתא רבין אמר רבי יעקב בר אידי אר"ש חסידא לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות מ"ט משום דאניסי במלאכה אבל בעיר לא ע"כ.

ודעת הר"י והר"ן שעם שבשדות יוצאין מן הש"ץ גם בלא שמעו הברכות מן הש"ץ, וז"ל הר"י (דף י"ב, בדפי הר"י) 'ועם שבשדות דאניסי ולא מצו למיית לבי כנישתא ברה"ה וביה"כ ש"צ נמי מוציאין ידי חובתן, אבל דעיר אין ש"צ

ואפשר דכמו שאמרנו בגמ' שם דהחזרה למקומו מוצא ברכה, שהרי רב"ח חזר וביקר ואשכח יונה דדחבא, ואי"כ אם יאמר לחברותא שיתן לו חלק ביונה דדחבא שיוכה בו אם יסכים החברותא הרי יכול לחזור למקומו ולברך.

וכבר עמדו האחרונים למה לא אכל רב"ח במקום שנוכח פת ויכול לברך במקום שנוכח כמ"ש בשו"ע סימן קפ"ד בשם רבינו פרץ, ונראה שלכתחלה גם באופן זה יחזור למקומו, ואפשר לדחות שלא היה לו מים ליטול ידיו שם לאכול פת וצ"ע.

ובספר ארחות יושר כתב חידוש גדול לדינא וז"ל אסור לדבר בשעת חזרת הש"ץ ואפי' לומר תחנונים או ללמוד והלמוד או קורא הפרשה בשעת חזרת הש"ץ וקדיש לא די שלא יקבל שכר רק יקבל עונש ע"כ, ועי' נאמר הוי מושכי השן בחבלי השוא עי' ברכות כ"ד ב', ותורה כו' לא תצליח כמ"ש ב"ב ר"פ ש' שמות, ואפשר דאפי' דיעבד לא יצא ידי שנים מקרא דהוי מצוה הבאה בעבירה, עי' שו"ת אורח מ' כלל ע"ז סק"ג ד"ה ואהיה עכ"ל, ואי"כ נפק"מ גם לזה דאם אינו מחוייב לשמוע חזרת הש"ץ יצא ידי שנים מקרא.

נשאלתי במי ששכח ולא בירך ברכה"מ במקומו, והגיע לכולל ונזכר שלא בירך, האם יחזור למקומו ויברך, ועל ידי כך יאחר לקביעותו בחברותא חצי שעה. וכן נשאלתי לענין מי שרגיל לומר יו"כ קטן במנחה גדולה, ולא הספיק לומר במנחה גדולה, ורוצה לילך לומר יו"כ קטן במנחה קטנה קודם גמר סדרו עם החברותא.

הנה במעשה איש ח"א הביא מגיסו של מרן החזו"א רבי שמואל גריינמן זצ"ל שסיפר שפעם אחת התקבץ המניין לתפילת מנחה גדולה בביתו בצהרי היום בקושי רב, וברגע שנכנס העשירי למניין שאלתי את מרן החזו"א שהזמנתי אורח לביתי בשעה זו, האם להמתין עד שנתפלל או שמא אלך לביתי, ואמר לי מי שדבוק במדת האמת אין זו אצלו בגדר שאלה, ואכן באותו יום לא התפללו מנחה גדולה בביתו, ע"כ.

והזינן מעובדא זו דבשביל שיעמוד בדיבורו שהזמין אורח לביתו היה עדיף לחזו"א יותר מתפילת מנחה במנין, ואי"כ נראה דה"נ כל שקבע קביעות בחברותא ומבטלו הרי זה פוגע במדת האמת, ולכן כיון דכתב המ"ב בסי' קפ"ד סק"ז דבשעת הדחק יכול לסמוך על שיטת הרמב"ם דביצא בשוגג ממקומו ולא

נשאלתי במי שסיים תפלת לחש שלו כשכבר הש"ץ עומד באמצע חזרת הש"ץ, האם יש עליו חיוב לשמוע חזרת הש"ץ ועולה לו, או דכיון שלא שמע את תחילת חזרת הש"ץ אין עולה לו התפילה, דליכא חצי תפילה, ואינו צריך לשמוע אלא כדי לענות אמן, אבל אינו חיוב גמור כשמיעת חזרת הש"ץ שאסור להתעסק בדברים אחרים.

ונפק"מ לענין ללמוד באמצע חזרת הש"ץ, דהרי כתב המ"ב בסי' קכ"ד סק"י ק"י דיש להזהר מללמוד בשעת חזרת הש"ץ, ואם נימא דמי שסיים תפלתו באמצע חזרת הש"ץ אינו חייב לשמוע חזרת הש"ץ, יהיה מותר לו ללמוד.

וכן נפק"מ לענין לעמוד בשעת חזרת הש"ץ, שכתב הרמ"א בסי' קכ"ד סעי' ד' דיש אומרים שצריך לעמוד בשעת חזרת הש"ץ, ואם נימא דאינו חייב בחזרת הש"ץ לא יצטרך לעמוד.

ושמעתי שהגה"צ ר' שמואל הומינר זצ"ל בעל מחבר ספר עולת תמיד ועוד ספרים, סברו שצריך לשמוע חזרת הש"ץ מה שנותר לו לשמוע.

והראוני שמרן הגרש"ז זצ"ל אמר דאי נימא דמי שאינו שומע כל חזרת הש"ץ אינו חייב לשמוע, אי"כ הכהנים לא יצטרכו לעולם לשמוע חזרת

* והנה בגמ' ברכות דף נ"ג עמוד ב' איתא רבה בר בר חנה הוה קאול בשיירתא אכל ואשתלי ולא בריך אמר רבי אבהו אי אמינא להו אנשאי לברך אמרו לי בריך כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדחבא אמר להו אנשאי לי דאנשאי יונה דדחבא אויל וברך ואשכח יונה דדחבא ומאי שנא יונה דמתילי כנסת ישראל ליונה, ע"כ.

והנה יש להבין איך הותר לו לשקר ולהותיר את אנשי הישיבה ולעכבם בדרך לצורך מצוותו, ובפרט שיש כאן גם דררא דגול במה שמעכבם בדרך, וראיתי בספר הערות למרן הגרש"ז זצ"ל שצריך לומר שכן הסכימו ביניהם שימתנו זל"ו במקום הפסד דבר חשוב, וכיון שאצל רב"ח הפסד של הידור ברכה במקומו הוי כהפסד של דבר חשוב שפיר נכלל הוא בהפסדתם, אלא שהוצרך לשנות כדי שיקבלו את דבריו, ונראה עוד לפי' שהוא מה שאמרנו בגמ' שמשום שנסנת ישראל נמשלו ליונה אמר שאשתכח ליה יונה, והיינו שבאמת אי"ז שקר כיון שהמצוות נדמו לרב"ח כיונה דדחבא, ולכן סיעוהו מן השמים שמצא יונת זהב ללמדנו ערך דקדוק בכל מצווה, עכ"ל.

מוציאן ידי חובתן עד דאטו לבי כנישתא ושמועי משליחא דצבורא מתחילה ועד סוף, עכ"ל.

יבואר שעם שבשדות יוצאין ידי תפלה בלא שמיעה כמו שהקרבן עולה לכל

והנה בבואר דברי הרי"ף שיוצא בלא שמיעה יעויין בשלטי גבורים שם שכתב וז"ל 'העם המצוים בשדות כל ימות השנה ש"צ מוציא אותן י"ח לפי שהן אנוסין ואינן יכולין לבא לבחכ"נ ואם היו בקיאים מתפללין במקומן, ומו"ה ביאר שלא אמרו כן אלא בתפלות שהן כנגד תמידין, אבל תקיעת שופר ומקרא מגילה אין ש"צ פוטר עם שבשדות אלא כולן צריכין לשמוע, עכ"ל.

ומבואר דמה שהעם שבשדות יוצאים יד"ח תפלה על ידי תפלת הש"ץ גם כשלא שמעו התפלה היינו טעמא משום דהתפלה במקום תמידין, וכמו שבתמידין היו מקריבין הקרבן עבור כל ישראל, כן בתפלה מי שהוא אנוס יוצא יד"ח תפלה מן הש"ץ ועולה לו תפלת הש"ץ במקום הקרבן, ולכן בתקיעת שופר לא מהני תקיעת הש"ץ לעם שבשדות.

והנה לשיטת הרי"ף יש מקום לומר שכל המאריך בתפלתו הרי הוא אנוס מלשמוע תפלת הש"ץ ולא גרע מעם שבשדות שהם שומרים פירותיהם וחשיבי אנוסים מלבוא לבית הכנסת, ולמה לא יהא המאריך בתפלתו נחשב כאנוס שיוצא בתפלת הש"ץ גם בלא שמוע תפלת הש"ץ, והרי אמרו שהמאריך בתפלתו מאריכין לו ימיו ושנותיו, וא"כ גם הוא עסוק בכדי חייו, וא"כ שפיר חשיב אנוס כדי שייצא תפלתו בתפלת הש"ץ.

ולפ"ז יש לומר דבנידון הנ"ל שסיים תפלת הלחש באמצע חזרת הש"צ, שפיר צריך לשמוע שאר התפלה, ולא תיקשי דאין כאן אלא חצי תפלה, דבאמת גם הברכות שלא שמעו עליו לו משום שהיה אנוס, ועכשיו שסיים תפלתו כבר אינו אנוס וחייב לשמוע, שע"ז יהא לו תפלה שלימה.

ואפשר שלא אמרו שאנוס יוצא תפלתו מן הש"ץ אלא בעיקר תפלתו, אבל כל שהתפלל תפלתו בעצמו ואינו צריך לשמוע התפלה אלא כדי שיהא לו גם תפלת הש"ץ, בזה י"ל דאינו עולה לו תפלת הש"ץ כשאינו שומע בעצמו, שלא תקנוהו לעם שבשדות אלא לצאת עיקר חובת התפלה, אבל לזה שכבר התפלל אפשר דלא עלתה לו תפלה זו.

בעניין שעמד שעמד מלכת אם הוא מוקצה ואם יורידו מידו או ילך עמו

נשאלתי בשעון שעמד מלכת על ידי שנלחץ ואינו ראוי לשמוש כלל האם הוא מוקצה, ולכא"ו הרי הוא ככלי שנשבר שאינו ראוי למלאכתו, והוא מוקצה שאסור לטלטלו, ואע"פ שיכול לתקנו מכל מקום עתה אינו ראוי לשמוש כלל ומוקצה הוא.

ואם נימא דהוא מוקצה יש לעיין מה יעשה האם יורידו מידו או שימשיך לענוד אותו על ידו, שהרי להורידו מידו הוא טלטול בידו ממש, וא"כ אפשר דעדיף להמשיך לענוד אותו, ד"ל שזה אינו אלא טלטול מן הצד. **אמנם** יש לומר דכשענוד את השעון בידו אין זה טלטול מן הצד שהרי כן הוא דרכו, וא"כ עדיף להורידו מידו כיוון דכשהוא על ידו כל אימת שמניד ידו הרי הוא מטלטל מוקצה, אבל כשיורידו הרי יעבור על איסור מוקצה פעם אחת ולא יעבור באיסור מוקצה הרבה פעמים.

אכן העירני ידידי הרה"ג ר' פנחס שטינמן שליט"א דאפשר שכשהשעון עמד מלכת אין דרכו לענוד אותו על ידו ואין הטלטול על ידו חשיב אלא כטלטול שלא כדרך והוא כטלטול מן הצד דשרי לצורך דבר המותר וצ"ע.

¹ ויש לעיין דשטא מה שהתפלה כנגד תמידין שפיר יוצא בתפלת הש"ץ אבל התפלה הרי גם אבות תקנום והוא בקשת רחמים, כמבואר שיש גדר תפלה שאינו במקום הקרבן אבל הוא כנגד תפלה שאבות תיקנום כמו תפלה ביישיבה או תשלומין אחר זמן התפלה שאינן כתמידין, ויש לעיין אם גם חיוב זה יוצאין עם שבשדות וצ"ע.

² והנה ידוע דעת החזו"א בס"י ס"ק י"ב דאין לטלטל מוקצה בגופו היכא שכונתו לטלטל את המוקצה, ובתו"ד כתב דכי היכי דבטלטול גמור אין חילוק בין מטלטל ביד או בשאר אבריו, וכדאמר ק"ב א' דאסור לטלטל המנעל ע"ג רגלו עכ"ד.

ובמנחת שלמה [ח"א סי' י"ד ענ"ב] סוף אות ב' [תמה על ראייה זו, דהרי כה"ג לא הוי כלל טלטול בגופו אלא טלטול גמור, כיון שכך הוא הדרך לילך עם מנעל ברגלו, עיי"ש. ובדעת החזו"א י"ל דס"ל כהסברא הנ"ל, דכשהסנדל התקלקל אין הדרך לילך עמו ברגלו, ולהכי חשיב רק טלטול בגופו.

³ יבואר אם לאחר שהחזיק הכלי בידו נעשה מוקצה מותר להמשיך לטלטלו

יבואר דהחזו"א ס"ל שגם מי שהתפלל בעצמו יוצא בתפלת הש"ץ כשהיה אנוס מלשמוע תפלת הש"צ

ובחזו"א סימן קל"ז אות ד' כתב וז"ל יש לעיין אחד שבא לבית הכנסת בשעת תקיעות דמעומד ואת הברכות לא שמע מן הש"צ אי קעביד מצוה בהאי שמיעה, וזה ודאי דיחיד שיתקע תקיעות דמעומד לא קעביד מצוה, דלא תקנו חכמים רק בחבר עיר, אבל כששומע תקיעות של ציבור אפשר דקעביד מצוה והוא משותף עם הציבור במצות תקיעה, ואילו אנוס שבא בשעת תקיעה לבית הכנסת מסתבר דקעביד מצוה שהרי אנוס יוצא בתפלת הש"ץ אע"ג שלא שמע, וא"כ תפלת הש"צ מתייחסת אליו והוא שלוחו, א"כ גם תקיעות שהוא שומע, מצוה שלו היא, ואפילו בקי שהתפלל בלחש ולא שמע ברכות מפי הש"ץ נראה דשפיר שומע התקיעה דאע"ג דאינו יוצא בתפלת הש"ץ בלא שמיעה מ"מ הוא משותף במצות תפלה של הש"ץ לא פחות מזה שהוא אנוס, אלא כיון שהוא בקי לרבנן ואינו אנוס לר"ג הטילו עליו חכמים לשמוע או להתפלל בעצמו, ולא סגי ליה במה שהש"ץ מתפלל בעשרה בעיר, וכיון שהוא משותף במצות תפלה של הש"ץ הוא משותף גם במצות שופר ושפיר שמע להו לתקיעות של ציבור ושמיעתו מצוה עכ"ל.

ומבואר דס"ל דכמו דאנוס יוצא בתפלת הש"ץ כן כל מי שהתפלל בעצמו יוצא בתפלת הש"ץ גם כשלא שמע גם אם אינו אנוס שתפלת הש"ץ עולה לכולם, אלא דהבקי היודע להתפלל צריך להתפלל בעצמו, אבל כל שהתפלל שפיר יוצא בתפלת הש"ץ, ויש לו בזה תקיעות על סדר הברכות.

ולדבריו נראה שגם המסיים תפלתו באמצע חזרת הש"ץ הרי עולה לו תפלת הש"ץ כל זמן שהוא אנוס לשמוע אבל כשגמר תפלתו שוב אינו אנוס על השמיעה ושפיר צריך לשמוע כדי שתעלה לו תפלת הש"ץ וצ"ע.

יבואר דעת מרן הגרי"ז שצריך לשמוע כל חזרת הש"צ

אך ידוע דעת מרן הגרי"ז זצ"ל דאין יוצא תקיעות דמעומד אלא אם שמע כל חזרת הש"צ, וכן הקפידו בבית מדרשו שלא להתחיל חזרת הש"צ עד שסיימו כל המתפללים תפלתם, ומבואר דס"ל דלא מיקרי חזרת הש"צ אם לא שמע כולה, ואף אם היה זה משום שלא סיים עדיין תפלתו, ולדבריו בנידון דידן כיון שלא שמע תחילת התפלה שוב אינו עולה לו חזרת הש"ץ וא"כ אינו חייב לשמוע שאר התפלה, וצ"ע.

בעניין שעמד מלכת אם הוא מוקצה ואם יורידו מידו או ילך עמו

יבואר אם לעמוד עם שעון על ידו בלא להנידו עד צאת השבת הוא בכלל כבוד הבריות

אכן אפשר שהיה צריך להעמיד ידו עד צאת השבת ולא יזיזו ממקומו כלל, שלא יעבור בטלטול מוקצה כלל, אבל אפשר שלעמוד כל השבת בתנוחה אחת הרי זה בכלל כבוד הבריות ומותר לעבור איסור דרבנן במקום כבוד הבריות שהרי אמרו שמותר לטלטל קיסם של מוקצה לחצוץ בו שיניו משום כבוד הבריות וכ"כ בזה.

ולכאורה היה אפשר להתיר לטלטלו משום שבא בידו בהיתר" שהרי כשבא לידו לא היה מוקצה וכל שהמוקצה בידו ובא לידו בהיתר מותר להשאירו בידו, וכמו בכלי שמלאכתו לאיסור שנטלו בהיתר לצורך גופו או מקומו דמותר לטלטלו למקום שרוצה כמ"ש השו"ע בס"י שח סעי' ג' ובמ"ב שם, אמנם במ"ב שם כתב דהכריעו האחרונים דבמוקצה מחמת גופו אסור לטלטלו אפי' שבא לידו בהיתר, וא"כ בנידון דידן דאין השעון ראוי לשימוש כלל חשיב מוקצה מחמת גופו, ואין לו להזיז ידו כלל, אם לא משום כבוד הבריות.

אמנם אין זה פשוט כ"כ דבכה"ג ג"כ מותר להמשיך לטלטל, ולכא"ו נחלקו בזה האחרונים, דהנה בב"י בסוף סי' תנ"א הביא בשם סה"ת והסמ"ג דאם הפריש תרומה בשבת באופן שהיה מותר להפרישו, וכגון ששעה תנאי מערב שבת, הרי ההיתר פרי שבידו ששעה תרומה הרי היא נעשית מוקצה, אבל מ"מ אינו צריך להניחה מיד מידיו, אלא רשאי להוליכה למקום שירצה, ודימו זאת לדון ה"ל דכילי שמלאכתו לאיסור שנטלו בהיתר רשאי להוליכו למקום שירצה, וכ"כ במ"ב בס"י תק"ו ס"ק כ"ט. וכן מבין בחי' רע"א לשו"ע סי' ש"ח על המ"א סק"ו ובתוס' רע"א במשניות בדמאי פ"ז. ומכל הנה"ל נראה שגם במוקצה מחמת גופו יש את ההיתר של עורו בידו כשבא לידו בהיתר. אבל בספר תפארת ירושלים בדמאי שם ובתפארת ישראל שם כתבו לדון בזה דאפשר דדבר היתר נהנייה מוקצה בידו הוי כהתחלת טלטול.

¹ ויש לדון דמטעם זה היה גם מותר להורידו מידו, ואף שהוא צריך לטלטלו בידו האחרת, מ"מ גם זה בכלל ההיתר של בידו, ועיי' בתוספת שבת בהקדמה לס' שח שאסור להעביר לידו אחרת, אך בהגהות חכמת שלמה שם כתב להתיר, ועיי' בזה בפמ"ז סי' תמ"ו משיב"ז סק"ב.

יבואר אם דלתות הכלים שעדין לא נתחברו מעולם ג"כ מותרין בטלטול

ואם יכול להורידו כלאחר יד מידו כגון בשינוי וכדומה לכאורה צריך לעשות כן.

יבואר אם השעון הוא מוקצה שעמד מלכת ועתיד לתקנו

אכן בעיקר השאלה אם שעון שעמד מלכת הוא מוקצה, לכאורה היה נראה שכיון שעתיד לתקנו במוצ"ש לא בטל מתורת כלי, כמו בדלתות הכלים שאינם מוקצה כיון שעתיד לחברו עם הכלים כמבואר במשנה שבת דף קכ"ב ע"ב, ועיי' במ"ב סי' ש"ח ס"ק ל"ה שכתב בשם הפמ"ג דאף היכא שאין הדלת הכלי ראוי לשום שימוש ג"כ לא הוא מוקצה, וא"כ ה"נ אע"פ שעכשיו אין השעון ראוי לשום שימוש מ"מ לא הוא מוקצה כדין דלתות הכלים.

אמנם לכאורה לא דמי לדלתות הכלים שהרי אמרו שם שמטלטלים אותם אגב אביהן והיינו אגב הכלי, אבל בשעון שעמד מלכת הרי כל הכלי אינו ראוי לשימוש, וא"כ אי אפשר לומר שמותר לטלטלו אגב אביהן.

יבואר אם גם כשהכלי עצמו אינו ראוי לשימוש אלא כשיתקנוהו לאחר השבת אם שרי לטלטלו

אכן לכאורה יש להביא ראיה שגם במקום שכל הכלי אינו ראוי לשימוש אבל יוכלו לתקנו חשיב כלי ומותר לטלטלו, דהרי סנדל שנפסק רצועה הפנימית אע"פ שאינו ראוי לנעלו מכל מקום כיון שעומד לתקנו אינו מוקצה, כמבואר בשו"ע סימן ש"ח סט"ו, ומבואר דאפי' שכל הכלי אינו ראוי לשימוש כלל מכל מקום כל שעומד לתקנו הרי הוא כלי ואינו מוקצה, והכי נמי כיון שעומד לתקנו אינו מוקצה, והעירני לזה ידידי הגאון ר' מנדל לובין שליט"א.

ויש להעיר לכאורה מהא דטבל הוא מוקצה אע"פ שאפשר לתקנו ומשמע דכל שאינו מטלטל אגב אביהן הרי הוא מוקצה אע"פ שעומד לתקנו, ואפשר דאוכל שאינו ראוי אלא לאכלו ואינו אלא לשימוש פעם אחת הרי הוא מוקצה כל שאינו ראוי לאכילה אע"פ שהוא ראוי לאחר זמן אבל כלי ששימושו רב פעמי כל שעתיד לתקנו אכתי חשיב כלי ומותר לטלטלו.

¹ אכן היתר זה שייך רק היכא שצריך מעשה אומן לתקנו, אבל היכא שאין צורך מעשה אומן לתקנו אסור לטלטלו, כיון דגורנין שמא יתקע, וכמו דאמרי' בשבת דף קל"ח ע"ב בכירה שנשמטה אחת מירכותיה דאסור לטלטלה שמא יבוא לתקנה, או שאין לו המסמר או הבורג לתקנו שבשה אין חשש שמא יתקע.

מכתב בעניין שעון שעמד מלכת מבני יקירי הרב הגאון ר' יעקב שליט"א

[א] מ"ש ב' לדון אי דמי דלתות הכלים שנתפרקו בשבת דלא הו' מוקצה משום דעתיד לתקנם, או דשאני התם דשייך הסברא דמוכן אגב אביו מוש"כ הכא דהכלי עצמו נשבר. יעו' במאירי ריש פרק כל הכלים (שבת קכ"ב ב') שהקשה בהא דמבואר בגמ' שם דנתפרקו בשבת פשיטא טפי להחזיר מנתפרקו בחול משום דהו' מוכנים בתחילת השבת אגב אביהם, והק' המאירי דלגבי שברי כלים מוכן לקמן שם (קכ"ד ב') איפכא דבנשברו בשבת איכא סברא טפי לומר כהו' מוכנים אגב אביהן שיהי' הכלי נשבר, אבל מושגתו בנתפרקו שלא נשבר הכלי אלא שהדלת נתפרק, ובזו ראוי לומר הואיל ומוכן אגב הכלי וכו' עכ"ל. משמע דכל היכא שנשבר הכלי עצמו לא שייך ההיתר דדלתות הכלים כיון דלא שייך הסברא דמוכן אגב אביו. [וע"ע בתור"ד שבת שם].

ומה שהביא ראיה מסנדל שנפסקו רצועותיו דמבואר בשבת ק"ג ב' דנפסקו הפנימיות מותר בטלטול משום דראוי לתקנו, יש לציי' דהמאירי גופיה פירש שם הטעם משום דנפסקו הפנימיות ראוי ללבושו אפילו בלא תיקון, וכן משמע ברשב"א שם, ולפ"ז משמע דאדרבה אם לא ראוי ללבושו שריא לתקנו לא מהני, והיינו משום דלא שייך הסברא דמוכן אגב אביו, וא"ש לשיטתו ובג"ל. אמנם רש"י שם פ' הטעם משום דראוי לתקנו. מיהו אפשר דאף לרש"י הוא ראוי קצת ללבושו כמות שהוא, או שראוי לתקנו בשבת ע"י עניבה כמ"ש ב' לדחות שם.

אמנם מה שהביא ראיה לאסור מטבל דאסור בטלטול אע"פ שראוי לתקנו במוצ"ש, לא הבנתי הראיה, דאף אי נימא דגם בנשבר לגמרי שייך הסברא דדלתות הכלים משום דראוי לתקנו, מ"מ הני מילי משום דכבר היה כלי מעיקרא, ובזה מהני הסברא דכיון דראוי לתקנו ולהחזירו לקדמותו, לא בטלה חכמתו דמעיבא וחשיב מוכן אגב אביו, אבל הא פשיטא דכלי שלא נגמר מעולם לא אמרין דכיון דאפשר לגמרו ולתקנו במוצ"ש חשיב כלי מהשתא, והכ"נ טבל כיון דלא נתקן מעולם ולא הו' מוכן מעולם, לא מהני מה דאפשר לתקנו במוצ"ש לאשויי מוכן מהשתא.

ובס' שלמי יהודה (להגרי"א הלשטוק) פ"ג הערה י"ג כתב בשם מרן הגרי"א זצ"ל דכל היכא דהכלי עצמו נשבר לא מהני מה דאפשר לתקנו והו' מוקצה, וכ' דמה"ט הוא מורה בשעון שעמד מלכת הו' מוקצה אע"פ שעומד לתקנו אחר השבת, דכיון דהכלי עצמו נשבר ל"ש לומר דהו' מוכן אגב אביו.

יבואר פלוגתת הראשונים אי בעינן שיהא ראוי למלאכה קצת

[ב] ובעיקר הנידון בזה יש לדון לאסור מעד מטעם, דבעיקר ההיתר דדלתות הכלים [אפילו] נימא דלא בעינן שיהא אביו קיים וכנ"ל] נחלקו הראשונים אי מיידי אפילו שאינו ראוי השתא ללבושו, או דמיידי דוקא שראוי קצת למלאכה, דבמ"ב סי' ש"ח סקל"ה בשם הפמ"ג ג"כ דאפילו שאינו ראוי למלאכה כלל מותר בטלטול משום דראוי להתחבר, וכן מבואר בחי' הריטב"א ריש כל הכלים ובתור"ד שם.

אולם יעו' בשיטה להר"ן שם ובפ' הר"י מלוזיל על הר"ף ובמאירי שם שכ' דהא דשריין לטלטל דלתות הכלים אע"פ שנתפרקו מע"ש, משום דהכ"נ הם ראויין עדיין לעשות מעין מלאכתן

וחתני יקירי הרב הגאון ר' יעקב הלוי הויגסברג שליט"א העיר, די"ל דשאני טבל שלא היה ראוי מעולם, להכי לא מהני בזה מה שהוא עומד לתקנו.

ובאמת כדבריו מבואר בשו"ע הגר"י סי' ש"ח סל"ד, שכתב דדלתות הכלים שנתפרקו מותר לטלטל מפני כשהיו הדלתות מחוברות בכלים היה גם עליהן שם כלי אגב אביהן, ואף שנתפרקו אח"כ מהכלים לא נפקע מהם שם כלי שהיה עליהן הואיל וראויות להחזירו ולחברן אל הכלים עכ"ד. הרי מבואר בלשונו דדוקא מפני שהיו כבר מחוברות לכלי לא נפקע מהן שם כלי, אבל היכא דעדין לא נתחברו מעולם לכלי בזה לא מהני במה שעומדות להתחבר לכלי, וא"כ ה"נ כיון שהטבל מעולם לא היה ראוי לאכילה לא מהני בזה מה שהוא עומד לתקנו.

אמנם בספר מנחת שבת סי' פ"ח דן בכפתור שעדיין לא היה בבגד אם אמרי' דכיון שהוא עומד להשימו בבגד לא הו' מוקצה, ולפמשנ"ת דהיכא שלא היה עליו שם כלי מוקדם לא מהני מה שהוא עומד לתקנו ליכא להתיר לטלטל כפתור שעדיין לא היה בבגד.

וחתני יקירי הרב הגאון ר' אפרים זאב גרבו שליט"א העיר שגם טבל היה ראוי לאכילה קודם גמר מלאכה באכילת עראי ואפ"ה חשיב מוקצה ואפשר דקודם גמר מלאכה אינו חשוב עדיין אוכל ומשנעשה אוכל לא היה ראוי לאכילה וצ"ע.

יבואר שסנדל שנפסק אחת מרצועותיו הרי הוא ראוי לשימוש על ידי גמי

והעירני חתני יקירי הרב הגאון ר' יהושע זליג פאלי שליט"א דאפשר דסנדל שנפסקה הרצועה הפנימית שאינה מוקצה זהו משום שגם בשבת ראוי לתקנו על ידי גמי בעניבה שאינה של קיימא, ובזה אמרי' דכיון שעתיד לתקנה לא בטל ממנה תורת כלי, אבל אם לא היה ראוי לשימוש כלל בשבת לא סגי בהאי טעמא דיכול לתקנו לאחר השבת דלא ליחשב מוקצה, ורק היכא דשייך בזה אגב אביהן אינו מוקצה אף שאינו ראוי לשימוש, אבל כשכל הכלי אינו ראוי לשימוש אפשר דלא מהני טעמא שאפשר לתקנו לאחר השבת כדי שלא יהיה מוקצה וצ"ע.

הראשונה לכסות בהן השידה והתיבה [וע"ש שכ' דמשו"ה לא אסרין בזה מדין שברי כלים], ומבואר דס"ל דאם אינם ראויים למלאכה אין להתיר מטעם דעומדים להתחבר ומוכנים אגב אביהן. [ובד"ה הר"ן משמע דאף בנתפרקו בשבת דאמרינן בגמ' דמוכנים אגב אביהם אין להתיר אלא היכא דראויים לכלי קצת ע"ש]. ולפ"ז עכ"ל בסנדל שנפסקו רצועותיו הפנימיות דמותר לטלטלו דהוא משום דראוי עכשיו ג"כ קצת וכמ"ש"נ לעיל מדברי המאירי גופיה.

וע"ע ברש"י קכ"ו ב' (ד"ה ה"ג ואמר ר' יהודה) שכ' דהא דשריין בדלתות הכלים בטלטול משום דיש תורת כלי עליהם דראויין לישב עליהם ולתת עליהם מוונות לקמן ע"ש, ומשמע ג"כ דבעינן שיהיו ראויין עכ"פ לאיזו מלאכה [אע"פ שאין ראויין למלאכתן הראשונה]. ועי' בשש"כ פט"ו הערה רל"ד שדעיר מדברי רש"י אלו על דברי הפמ"ג והמ"ב הנ"ל שהתירו דלתות הכלים אע"פ דלא חזו למדי, וכ' לתרץ דרש"י שם מיידי דוקא באופן שאין עתידים להתחבר עם הכלי, אבל אם עתידים להתחבר עם הכלי אע"פ דלא חזו למדי ל"ה מוקצה, וצ"ע. וע"ע בס' חוט שני שבת ח"ג פרק נ"ד שתמה מסברא ע"ד הפמ"ג והמ"ב הנ"ל דאע"פ דלא ראוי לכלום מותר בטלטול וכ' דלכאורה מיידי דוקא שראוי קצת אף עתה, אבל כ' דמדברי הרמב"ם פכ"ה מושב משמע כהפמ"ג ע"ש, אכן למש"נ הוא תלוי במחלוקת הראשונים.

ונפ"ק מ"ב בזה במה שדנו הפוסקים בענין כפתור שנפל מן הבגד אי הו' מוקצה או לא, עי' בס' מנחת שבת על קצושי"ע סי' פ"ח אות ב' שכ' להתיר בזה מדין דלתות הכלים כיון דהכ"נ ראוי להתחבר לבגד והו' מוכן אגב הבגד. אמנם לפמשנ"ת הוא תלוי במחלוקת הראשונים, דלדעת הר"ן והר"י מלוזיל והמאירי כיון דלא חזו למדי בפנ"ע הו' מוקצה. וכן יעו' בס' שש"כ פט"ו סעיף ע"ב ובהערות שם (הערה רל"ד ורל"ה) בשם מרן הגר"י זצ"ל שתלה נידון זה בפלוגתת הראשונים הנ"ל, וכ' דלכתחילה יש להחמיר כדעת הראשונים דאי לא חזו למדי הו' מוקצה, וכן יעו' בשו"ת אגרו"מ ח"מ סי' כ"ב (שאלה כ') שהחמיר בזה, וכפי הנראה דחשש לדעת הראשונים הנ"ל. ולפ"ז הכ"נ בשעון שעמד מלכת כיון דאין ראוי לשום מלאכה כלל, יש לחוש לשיטת הראשונים הנ"ל דלא שייך בזה ההיתר דדלתות הכלים.

יבואר דברי התהלה לדוד דאם צריך תיקון חשוב לא שייך ההיתר דדלתות הכלים

[ג] ועוד יש לדון להחמיר מטעם אחר אפילו לדעת הראשונים דדלתות הכלים מותרין בטלטול אע"פ דלא חזו למדי [וכמו שפסקו הפמ"ג והמ"ב], דעי' בתהלה לדוד סי' ש"ח סק"א (והביאו במנחת שבת שם) שנסתפק דאפשר דדוקא דלתות הכלים שיכול בקל להחזירו ולחברו לא הו' מוקצה, אבל היכא דנשבר וצריך תיקון "ל"ה הו' מוקצה ע"ש, ועי' בס' שלמי יהודה פ"ג סק"ד בשם מרן הגר"י זצ"ל שהחמיר מה"ט בכפתור שנפל משום דצריך תיקון. וכן יעו' בס' חוט שני שבת ח"ג פ"ג שהביא מן מהתור"ד דהיכא דבעי מעשה אומן לתקנו הו' מוקצה ע"ש. [מיהו לכאורה סברת התור"ד היא משום דס"ל דבעינן שיהא יכול להחזירו בשבת וכמבואר בהדיא בדבריו בפסקי הרא"ד ריש כל הכלים, ולפ"ז להלכה דלא קי"ל הכי אלא אע"פ שאין יכול להחזיר בשבת ל"ה מוקצה אין מקור מהתור"ד לנידון זה]. ולפ"ז הכ"נ בשעון שעמד מלכת אם צריך תיקון חשוב לא שייך ההיתר דדלתות הכלים [אמנם אם רק נחליץ כפתור וכדו' דבקל יוכל לתקנו במוצ"ש שפיר דמי לדלתות הכלים].

ונמצא דאיכא ג' טעמים לאסור בשעון שעמד מלכת, א' די"ל דלא שייך הסברא דדלתות הכלים אלא כשאביו קיים ולא כשנשבר נוף הכלי ובג"ל, ב' יש לחוש לשיטת הראשונים דאם אינו ראוי לשום מלאכה לא שייך ההיתר דדלתות הכלים, ג' לשיטת התהלה"ד דהיכא דצריך תיקון חשוב לא שייך ההיתר דדלתות הכלים, ע"כ המכתב.

בעניין אבל שאסור ללמוד ברבים אפי' דברים הרעים אם הוא

נוהג גם בת"ב

נשאלתי בעניין לומר שיחת מוסר בעניני ת"ב בבהש"מ של מוצאי שבת ת"ב, שהוא בין השמשות של כניסת התענית, אם ראוי למעבד הכי.

והנה בבהש"מ של ת"ב אסור בכל דיני ת"ב גם בדיני אבלות כמבואר במ"ב ריש סימן תקנ"ד בשם הפמ"ג דאף בבהש"מ דת"ב אסור בת"ב, וגם כשהוא בבהש"מ של שבת אסור לכאורה לבטל אבלות בצנעא, בפרט למנהג אשכנז שאפי' בשבת ת"ב נהג אבלות בצנעא כ"ש בבהש"מ ידידי, וא"כ אסור בת"ב.

והנה ללמוד דברים הרעים מותר בת"ב עצמו, אבל ללמוד לרבים דברים הרעים לכאורה אסור, דהנה בשולחן ערוך יורה דעה סימן שפ"ד ס"ד כתב וז"ל אבל מותר לקרות באיוב ובקניות ובדברים הרעים שבידיהם ובהלכות אבלות, "הני מילי בינו לבין עצמו, אבל אינו לומד עם אחרים", אלא הם יושבים ונושאים ונותנים בהלכות אבלות, ואם טעו משיבין בשפה רפה, והוא אינו שואל. והני מילי שאין רבים צריכים לו, אבל אם רבים צריכים לו, אפילו בהלכות אחרות מותר, כדאמרין, עכ"ל, ומבואר שהאבל אסור ללמוד לרבים אפי' בדברים הרעים, וא"כ לכאן הכי נמי בת"ב אסור ללמוד לאחרים בדברים הרעים, ומ"מ לקונן על החורבן בדברים המשברים את הלב מותר, וכמו שהש"ע קורא קניות ברבים כן מותר לקונן ולהתאבל ברבים ולדבר דברים המשברים את הלב.

אכן היה אפשר לומר דמה שהאבל אינו דורש ברבים אינו מושם שהכל אינו אבלים, ואינו ראוי שהאבל הוא יורש לרבים, שהאבל צריך לנהוג בשתיקה, ולכן אסור לו לדרוש ברבים, אבל כשהכל אבלים אינו מתנשא על אחרים שאינם אבלים, שהרי כולם אבלים, ושפיר מותר לדרוש ברבים.

יבואר דנחלקו האחרונים אם גם בת"ב אסור ללמוד דברים הרעים ברבים

אמנם במגן אברהם סימן תקנ"ד ס"ק ב' כתב בשם הב"ח דהא דתינוקות של בית רבן בטלים בו היינו אפי' מדברים הרעים שאסור ללמוד עם התינוקות גם דברים הרעים דעיקר שמחת התינוק במה שיוודע לקרות אף על פי שאינו מבין, אבל תינוק שמבין מה שהוא אומר מותר ללמוד עמו דברים הרעים, אבל כתב שם וז"ל ולי נראה דאסור ללמוד כלל עם אחרים כמ"ש ביו"ד סי' שפ"ד ע"ש, רק מותר ללמוד לו החורבן דאינו אלא סיפור דברים ומשבר הלב של התינוק, עכ"ל, והוא כמ"ש בשו"ע יורה דעה סימן שפ"ד ס"ד דאסור ללמוד עם אחרים אפי' בדברים הרעים אלא בינו לבין עצמו, וזהו טעמו של המג"א לאסור ללמוד עם הקטנים.

ובדגול מרובה נחלק עם המג"א בזה, וכתב דכיון דהיכא דרבים צריכים לו מותר כמבואר ביו"ד שם, הכי נמי מותר ללמוד עם הקטנים, כיון דבת"ב כולם אבלים ואין אחר שילמד עמם, אבל גם לדבריו אסור ללמוד ברבים בדברים הרעים בת"ב במקום שאין הרבים צריכים לו, וצ"ע דנהגו כמה תלמידי

יבואר אמאי מחמירין בת"ב בספיקו גם לגבי אבלות

ויל"ע אמאי מחמירין בבין השמשות בת"ב הא אינו אלא דרבנן, וספיקא דרבנן לקולא, וכמ"ש ב' התוס' בפסחים דף ג' דלענין מי שנתפסק לו באיזה יום ת"ב דמקילין משום ספיקא דרבנן לקולא. והנה יעוין במנח"ח סוף מעוה ש"א שבאמת תמה בדברי התוס' הנ"ל שכתבו דהוי ספק דרבנן, והרי ת"ב בזמן השמד הוי חיווב דתענית מדברי קבלה, וספק של דברי קבלה לחומרא כמ"ש בס"א מנילה דף ה' ע"ב יעו"ש, ותרין בזה ע"פ מה שייסד החיובא דתענית דת"ב מדברי קבלה אינו אלא בחודש החמישי, ואינו חיווב דווקא באיזה יום מסוים בחודש, אלא באחד מימי החודש, וכמו שכתב בקרא צום הרביעי וצום החמישי וגו' יתכן לשטון ולשמחה יעו"ש שהאריך בזה הרבה, ולהכי כשנתפסק לו באיזה יום חילת ת"ב אינו חשיב כספק דברי נביאים אלא ספיקא דרבנן בעלמא, שהרי באיזה יום בחודש שיתענה יתקיים חיובו מדברי נביאים, ולהכי מקילין בספיקא דיומא עכ"ד.

ולדבריו נראה אמאי בהש"מ דת"ב ספיקו אסור, דכיון דעיקר ת"ב חיובו מדברי קבלה ראוי להחמיר בו בכל ספק, ואע"פ דכשאין שמד אין חיובו אלא מדרבנן, מ"מ החמירו לנהוג בו כמו שנוהגין חיובו בשעת השמד, ולהכי בהש"מ שלו אסור, ויעוין במ"א מגילה דף ה' ע"ב הנ"ל שכתב דגורו חכמים אטו שעת השמד שאו חיובו מדברי נביאים גורו ג"כ שלא בשעת השמד שיחמירו בספיקו, ועכ"פ מביאה שהוא טעם החמירו בספיקו לנהוג כבשעת השמד, ורק בספיקא דיומא הקילו בו שאין מתעניין בו משום דאף בשעת השמד ספיקו לקולא כמ"ש במנח"ח, ויעו"ש במ"א שכתב טעם אחר אמאי לא מחמירין בספיקא דיומא.

ועכ"פ למשנ"ל כל ספיקא בת"ב מחמירין בו כדבריו קבלה אף בזה"ו דליכא שמד ורק בספיקא דקביעא דירחא מקילין ביה, ולפ"ז מי שנטל ידיו קודם עמוד השחר ורוצה ליטול ידיו שנית כשיעלה השחר כיון דספיקא הוא [עו"ש שו"ע סי' ד' סעי' י"ד], לכאורה צריך להחמיר בספיקו שלא ליטול ידיו שנית כשיעלה עמוד השחר, ואפשר דכל שצריך ליטול ידיו לא חשיב רחיצה של תענוג.

חכמים לומר שיעור ברבים בדברים הרעים בת"ב, דלכאורה הוא דלא כהמג"א הנ"ל, ואפשר דחשיב רבים צריכים לו, כיון שבלא"ה לא ילמדו, ומשום ביטול תורה דברים התירו לומר שיעור ברבים.

אמנם אפשר דהא דרבים צריכים לו אינו אלא כשהרבים אינם אבלים, והם חייבין בת"ב, ובשבילם התירו ללמוד, אבל כשכולם אבלים ואסורים בת"ב, אין כאן צורך הרבים ללמוד, ומיהו זה תליא אם יש חיוב לימוד התורה בת"ב, וכבר האריכו בזה בספר שבט יהודה ועוד מחברים.

אמנם בט"ז שם ס"ק א' כתב וז"ל נראה פשוט דפי' איוב ושאר דברים המותרים לגדול מותר ללמוד גם עם התינוקות, וכאן לא אסרו אלא הלימוד שהקטנים לומדים בסדר שלהם דהיינו חומש וגמרות, וקמ"ל דאע"ג דיש צער קצת בלימוד עמהם וכו', ואיסור של התינוקות בלימוד אין הטעם משום שהם שמוחים דודאי אין להם שמחה, אלא משום המלמד ששמח בד"ת שלומד עמהם כנ"ל, עכ"ל, ומבואר דס"ל דדברים הרעים מותר ללמוד עם התינוקות, ולא נאסר ללמוד עם אחרים בת"ב.

אמנם במשנה ברורה שם ס"ק ב' כתב וז"ל ועם התינוקות אסור ללמוד אף דברים הרעים רק מותר ללמוד לו החורבן דאינו אלא סיפור דברים ומשבר לב התינוק, ויש מאחרונים שסוברין דמותר ללמוד עם התינוק בדברים הרעים וכאן לא אסר אלא הלימוד שהקטנים לומדים בסדר שלהם דהיינו חומש וגמרא, עכ"ל, ומבואר מהמ"ב דסתימת דבריו שאין ללמוד ברבים דברים הרעים כדעת המג"א, אלא דיש מהאחרונים שהתירו בזה.

יבואר אם כשכולם אבלים יכול לדרוש בפניהם ברבים

ובביאור דעת הט"ז דס"ל דמותר ללמוד לאחרים בדברים הרעים היכא שאין רבים צריכים לו, אפשר דס"ל להט"ז כמו שנתבאר לעי' דכשהכל אבלים ליכא איסורא לדרוש ברבים, שכל איסורו הוא להעמיד עצמו דורש לפני אחרים שאינם אבלים, אבל כשכולם אבלים כולם שוין ושרי.

ואפשר עוד שלא התיר הט"ז אלא ללמוד לקטנים שאינו מעמיד עצמו בראש לדרוש ברבים אלא לקטנים, אבל לדרוש לגדולים אפשר דאסור גם לדעת הט"ז.

יבואר אם לימוד המוסר מותר בת"ב דאינו חשוב ת"ת

וידידי הגאון ר' ישראל אדלשטיין שליט"א אמר שאפשר לדרוש בדברי מוסר, שהרי במאירי במועד קטן דף כ"א א' כתב שמותר ללמוד מוסר בת"ב, וז"ל ויראה לי שלא נאסרו דברי תורה לאבל אלא דרך לימוד וגירסא, אבל לעיין בספרים המעוררים לבו של אדם לתשובה לא נאסר, ולא עוד אלא שראוי לעשות כן עכ"ל, וא"כ לפ"ז יהא מותר לדרוש במוסר.

אמנם יש לעיין בזה, שהרי כתב ברמ"א סימן תקנ"ג שבערב ת"ב שחל להיות בשבת אין לומר פרקי אבות במנחה, ומבואר שאפי' שהוא מוסרי חז"ל אין לאומרו בערב ת"ב אפי' בשבת, ומבואר מזה שמוסר אסור ללמוד בת"ב, ולכאורה צ"ל דמה שכתב המאירי שמותר ללמוד מוסר אינו אלא במוסר של

אמנם לכאן לפמשנ"ל [דהא דספק בת"ב אולי לחומרא משום דהוי דברי קבלה] א"כ בספיקא דאבילות דת"ב לא הוי מחמירין, דהא יסוד דין אבילות בת"ב מסתברא שאינו מדברי נביאים אלא מדרבנן, וא"כ בזה הוי לן למימר בספיקו לקולא, ובבהש"מ שלו יהיה מותר, ונפק"מ בהא דבת"ב אסור בת"ב ואסור בשאלת שלום שלא נאסר אלא מדרבנן, דבהש"מ דת"ב לכאורה מותר בת"ב ובשאלת שלום, אמנם במ"ב ריש סימן תקנ"ד כתב בשם הפמ"ג דאף בבהש"מ דת"ב אסור בת"ב, וצ"ב בטעמו של דבר.

[יעוין שלמת חיים סימן רנ"ה שצידד להתיר אבילות דת"ב בבהש"מ משום ספיקא דרבנן לקולא, אלא שכתב דבהש"מ של סוף היום מחמירין כמ"ש המג"א סימן שט"ב דמספיקא לא פקע יומא והוי כמו חזקת יומא שלא פקע, ובתחלת היום בלא"ה המנהג שאין לומדים מחצות יעו"ש, והגרי"ח אמר דיותר בעצמו שלא ללמוד בבהש"מ ולא ימחה באחרים עכ"ד].

יבואר דהא דמחמירין בספק בהש"מ של ת"ב אינו משום שהוא מדברי קבלה אלא דספק בהש"מ מחמירין גם בדברנן

אמנם במ"מ פ"ה מתעניות ה"ז כתב אהא דכתב הרמב"ם דבהש"מ דת"ב אסור, וז"ל ואע"ג דספיקא דרבנן לקולא, מ"מ בבי האי ספק אולין לחומרא עכ"ד, ומבואר דבאמת בספיקא דת"ב אולין לקולא, ורק בספיקא דבהש"מ מחמירין ביה, וצ"ב מ"ש ספיקא דבהש"מ משאר ספיקא. ונראה בזה ע"פ מש"כ הר"ן ויזא פרק יוח"כ [דף ב' ע"ב מדפי הר"ן], דהעושה מלאכה בבהש"מ דיוה"כ חייב אשם תלוי, ומבואר דס"ל דהוי ספק דאיכא איסורא, וביזה אפי' להרמב"ם דס"ל דספק דאורייתא מן התורה לקולא בזה ספיקא לחומרא, וכמ"ש הכס"פ פ"ט מט"ו, ומאחר דחשיב דבהש"מ כספק דאיכא איסורא א"כ גם בדברנן ספיקו להחמיר כמ"ש הש"ך יו"ד סימן ק"י אות כ"א ולהכי בהש"מ בת"ב אסור.

יבואר דהאיסור לדרוש ברבים משום ששמחה היא לו

אמנם בלבוש יורה דעה סימן שפד סעיף ד' כתב וז"ל אבל, מותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים רעים שבידיהם, שדברים אלו אינם משמחים אלא משברים את לבו. ועיין לעיל בלבוש החור סימן תקנ"ד סעיף ב'. וכן מותר לשנות בהלכות אבל, והני מילי כינו לבין עצמו אבל אינו לומד עם אחרים שזה יש בו שמחה, ומבואר בדבריו שהאבל אינו דורש ברבים משום שמחה וא"כ אפשר שאינו אלא בדברי תורה אבל בדברי מוסר יכול לדרוש ברבים כשאינו דברי תורה ואפשר שהשמחה היא במה שמדבר לרבים ומשפיע עליהם ומזכה הרבים וא"כ בכל גוונא אסור וצ"ע.

אמנם אם הוא חשוב כרבים צריכים לו מותר דהיינו שבלא"ה לא ילמדו הרבים בזה שפיר אפשר דחשיב כרבים צריכים לו אלא שכבר הזכרנו דאפשר דבת"ב שהכל אכלים שאני דאפשר שאין חייבים בת"ב וצ"ע.

יבואר אם בשבת ת"ב ראוי לדרוש בדברים הרעים לחשוש לשיטת המגן אברהם

נסתפקתי במקום שרגילין לדרוש בין קבלת שבת למעריב בכל ליל שבת אם בת"ב שחל בשבת ונדחה לאחר השבת ראוי לדרוש בדברים המותרים.

והנה לדעת הרמ"א הרי נוהג אבילות בצנעא, ונחלקו האחרונים אם גם לגבי תלמוד תורה נהגו לאסור בשבת ת"ב, דהמגן אברהם כתב בסימן תקנ"ג דיש לאסור כדעת הרמ"א, ובדגול מרבבה פליג עליה, והביא ראיה ממה שכתב הרמ"א שאין אומרים פרקי אבות בשבת ערב ת"ב, ולמה לא כתב שאין אומרים במה מדליקין בשבת ת"ב, וע"כ שלא נהגו אבילות בשבת זו אלא לשאר דברים שבצנעא ולא לעניין ת"ת, והוא משום דלדבר מצוה לא נהגו להחמיר לחשוש לשיטת האור זרוע דנוהג אבילות בצנעא בשבת.

וא"כ לכא' לדעת המג"א ראוי לדרוש רק בדברים המותרים, ואין בזה אבילות בפהרסיה מה שדורש בדברים הרעים שהרי גם בשבתות שקודם ת"ב הרבה דורשים בענינים אלו.

אמנם כיון שבת"ב גם דברים הרעים אסור לדרוש ברבים כמשנת, היה צריך להיות דלדעת המ"א יהיה אסור גם בשבת לדרוש ברבים, אך בזה ודאי דהוי אבילות בפרהסיא אם לא ידרשו ברבים בשבת זו, וא"כ י"ל דכיון דבלא"ה אם ידרוש בדברים הרעים הרי הוא עובר באיסור שאכל אינו דורש ברבים, ה"נ יהיה מותר לו גם לדרוש בדברים אחרים, אבל י"ל דאם ידרוש בדברים הרעים רק הדורש עובר, אבל הציבור אינו עובר בכלום שהרי הם לומדים דברים הרעים, אבל כשידרוש בדברים אחרים גם הציבור אינו האבילות.

בעניין אם בעל ברית בת"ב נדחה יכול להשלים התענית

יבואר שמה שנהגו בעלי ברית להשלים התענית בת"ב נדחה הוא רק בתוגרמא והוא טורקיה

ומה שכתב האליה רבה דהמנהג להשלים התענית הוא רק בתוגרמא, יעויין בשו"ת זכר יהוסף (סימן קצ"ח) שכתב להעיר גם כן על דברי הכנסת הגדולה מה שאסר העישון בת"ב ובשאר תעניות, וכ' דאפשר שהכנסת הגדולה שהחמיר בזה הוא רק להוראת שעה, בקעה מצא וגדר בה גדר, כי בדורו רבים נכשלו וטעו אחרי ש"צ שחשבוהו למשיח, ועל פיו ביטלו לגמרי צום שבעה עשר בתמוז, ולאחר מכן גם צום תשעה באב, כי האמינו לשוא שהגיע זמן שנהפכו צומות אלה לימי ששון ושמחה, וכשעמד בפרץ כנגדם הגאון רבי אהרן לפפא, בעל ספר בני אהרן, שהיה אז רבה של איזמיר בטורקיא, עמד שבתו צבי והדיחו מכהנות, ובמקומו מינה את הגאון בעל כנסת הגדולה, וכמבואר כל זה בספר ציצת נובל צבי. ולכן בשנה שלאחר מכן, לאחר שנגלה קלונו של שבתו צבי, החמיר הגאון בעל הכנסת הגדולה בכל התעניות ביתר שאת ויתר עוז, למיגדר מילתא, ובכדי להוציא מלבם של צדוקים התועים בשוא אחר צבי שבור. אבל מעיקר הדין העישון מותר גם בתשעה באב. ע"ש. וכן כתב הגאון מבוטשאטש בספר אשל אברהם (סימן תקס"ז), שיש להתיר בפשיטות העישון בתעניות

דברי חכמה, ומוסר לתקון המדות, אבל מאמרי חז"ל בדברי יראה אסור לאומרים בת"ב, וכן כתב בספר תורת המועדים בשם מרן הגר"ק זצ"ל, והגה"צ ר' שריר דבלצקי זצ"ל.

וידידי הגאון ר' ישראל אדלשטיין שליט"א אמר דיש לחלק בין לימוד מוסר שלומד בשביל לעורר לבו לתשובה ללימוד פרקי אבות שלומד לשם ת"ת, דלימוד שהוא לעורר לבו לתשובה אין זה בכלל לימוד תורה המשמח שנאמר בו פקודי ד' ישרים משמחי לב, אולם קשה לומר כן, דא"כ אמאי לא אמרו ללמוד פרקי אבות בשבת ערב ת"ב ולכוון שלא לשם ת"ת, ואפשר דלא תקנו לומר פרקי אבות אלא משום מצוות תלמוד תורה, אלא שיש בדברי תורה אלו גם דברי יראה ומוסר לעורר האדם לקיום התורה והמצוה.

יבואר טעמא שהאבל אינו דורש לרבים גם בדברים הרעים

והנה היה מקום לומר שהאיסור הוא משום דשמחה היא לו מה שדורש ברבים, ולכן גם בדברים הרעים אסור לאבל לדרוש, אבל לכאורה מדברי השו"ע בסימן שפ"ד נראה שהאיסור משום שאין לו להעמיד עצמו בראש המדברים, דהנה בשו"ע שם ביורה דעה בסימן שפד סעיף ג' כתב בשם הרא"ש וז"ל אם אין שם מי שיתפלל להוציא את הרבים ידי חובתן, יכול האבל להתפלל להוציאן, עכ"ל, ומבואר שהאבל אסור להיות שליח ציבור.

והגר"א הראה מקורו מהא דס"א, והנה בס"א שם כתב השו"ע דאבל אינו קורא בתורה אבל אם רבים צריכים לו שרי, וכוונת הגר"א דמהתם למד הרא"ש דה"נ כשאין אחר שיוציא את הרבים ידי חובתן שרי לאבל להתפלל, אבל לכא' לעיקר האי דינא דאין לו להיות ש"ץ לא הראה מקורו, ונראה מדברי הגר"א דס"ל דהא דאין האבל דורש לרבים אפילו כשרבים צריכים לו ע"י מתורגמן והא דאין האבל מתפלל להוציא את הרבים ידי חובתן הכל חד טעמא להו, והוא דאין לו לאבל לעמוד בראש וכמו שאינו דורש ברבים ע"י מתורגמן ה"נ אינו מתפלל כש"צ כשיש אחר במקומו, ולהכי גם בדברים הרעים אינו דורש ברבים. ומבואר דאין האיסור ללמד לרבים משום שהיא שמחה לו אלא שאין ראוי שהאבל יעמוד בראש'.

ולפ"ז אפי' אי נימא שמוסר מותר ללמוד בת"ב ואינו חשוב כדברי תורה, מכל מקום לאומרים ברבים אסור, שהרי האבל גם אינו מתפלל כשליח ציבור אלא כשאין אחרים שיכולים להתפלל, וא"כ הכי נמי כל שדורש לרבים אפי' שאינו חשוב דברי תורה אסור לדרוש ברבים.

אמנם אם הוא חשוב כרבים צריכים לו מותר, דהיינו שבלא"ה לא ילמדו הרבים בזה שפיר אפשר דחשיב כרבים צריכים לו, אלא שכבר הזכרנו דאפשר דבת"ב שהכל אכלים שאני, דאפשר שאין חייבים בת"ב וצ"ע.

יבואר אם המנהג שבעל ברית אינו משלים התענית בת"ב נדחה

בשו"ע סימן תקנ"ט ס"י כתב דבת"ב נדחה בעל הברית ואבי הבן והמוהל מתעניין ולא משלימין, אבל במגן אברהם סימן תקנ"ט ס"ק י"א כתב וז"ל והמנהג עכשיו להשלים אפי' בא' מד' צומות שנדחו, וכ"כ הרדב"ז ח"ב סי' ל"ה, עכ"ל. והערוך השולחן שם בסעי' ט' **מועד דמעולם לא ראינו ולא שמענו מי שיעשה כן שבעל ברית לא יתענה בתענית ט"ב שנדחה**, וכן שמעתי בשם מרן החו"א שאמר להגר"ש גרינמאן זצ"ל שהיה בעל ברית בצום גדליה נדחה שישלים תעניתו.

אמנם בשער הציון סימן תקנ"ט ס"ק ל"ט כתב אף דהמגן אברהם כתב בשם כנסת הגדולה דעכשו נתפשט המנהג להחמיר בזה, לא העתקתיו, דחולק עליו האליה רבה, **וכתב דזהו רק בתוגרמא ולא במדינתנו**, והעתיקו השערי תשובה, וכן החיי אדם העתיק כהשולחן ערוך, עכ"ל, ומבואר דדעת המשנה ברורה שהמנהג כמו שכתב בשו"ע שאינו משלים התענית, וכן שמעתי שנהג מרן הגר"ג קרליץ זצ"ל אצל בנו שנימוול בת"ב נדחה, וכן נהג מרן הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל.

מהכא וסר מרחק סרוחים מרחק נעשה שר לסרוחים, מכל מקום אינו דורש ברבים שאינו ראוי לעמוד ברבים ולדרוש.

'ואע"פ שאבל מוסר בראש כמו שאמרו במועד קטן דף כח עמוד ב' אמר רבי אבהו מניין לאבל שמיסב בראש שנאמר אברהם דרכם ראש ואשכנז כמלך כגדוד כאשר אכלים ינחם, ופרקי ינחם אחריני משמע, אמר רב נחמן בר יצחק ינחם כתיב דהיינו שהוא יהא מנוחם, מר זוטרא אמר

צבור, ושאיין שום פתחון פה לפקפק על הנהגים היתר בדבר. וברור. ע"כ, ואפשר דזה כוונת האליה רבה שאין המנהג אלא בתגומא שהוא תורכיה ששם היה צריך להחמיר בתענית של ת"ב אבל בעלמא המנהג כמש"כ בשו"ע שאין משלימין התענית.

ושמעתי מוהנאון ר' מרדכי בונים זילברברג שליט"א שפעם אחת היה מרן בעל אילת השחר סנדק בת"ב נדחה ולא רצה להבדיל ולהפסיק הצום ובקשוהו בני ביתו של מרן זצ"ל שיבוא לבקש ממרן זצ"ל להפסיק התענית ואמר לו שבעל הקהלות יעקב הפסיק התענית ושאלו מי אמר לך ולא סמך על שמועה זו, וכשהפציר במרן זצ"ל למה אינו מפסיק התענית, אמר לו שאינו יודע על מה להבדיל שהרי אי אפשר להבדיל על היין והחזון איש אמר שלא ברור לו מהו

חמר מדינה בזמנינו, ושאלו הרב זילברברג שליט"א הרי מרן הגרי"ז סבר שבת"ב אין איסור שיית יין שאין נוהג בו אנינות אלא אבילות ואבל מותר ביין, ואמר לו מרן בעל אילת השחר זצ"ל שקשה לו לסמוך על זה למעשה ושאלו שאפשר להבדיל על יין מגתו ונשתמט ממנו והיה נראה שלא היה נוח ליה לאכול בת"ב נדחה.

והנה בדידי הוי עובדא בתענית אסתר נדחה שהייתי סנדק והדין הוא שאינו מתענה שיו"ט שלו הוא, אבל רציתי מאוד להתענות בערב הפורים לזכות ככל ישראל בתענית להטהר קודם הפורים, ושאלתי את מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל אחר תפלת המנחה של התענית אם אני חייב לאכול או שמותר לאכול שאם אינו חייב הרי אני רוצה להתענות, ואמר לי שמצוה לאכול.

בעניין נטילת ידיים בת"ב בבין השמשות לצורך תפלה

נשאלתי בבהש"מ של ת"ב במוצאי התענית אם יכולים ליטול ידיים לתפלת ערבית כל הדי, או לכה"פ ליטול לצורך התפלה עד קשרי אצבעותיו.

הנה ברמב"ם פ"ד מתפלה כתב חמשה דברים מעכבים את התפלה אחד מהם טהרת ידיים כיצד רוחץ ידיו במים עד הפרק ואחר כך יתפלל, ומדבריו למדנו דלכל תפלה צריך נטילת ידיים ודבר זה מעכב את התפלה במקום שיש לו מים, וא"כ מאחר ולא נטל ידיו בת"ב אלא עד קשרי אצבעותיו לכאורה הרי הוא חייב ליטול ידיו עד הפרק לצורך תפלת ערבית.

אלא דמאחר ורגילים להתפלל ערבית בתענית מוקדם, בזמן שהוא אינו צאת הכוכבים לכל השיטות, ובירושלים מתפללים כעשרים דקות אחר השקיעה, וברוב הישיבות מתפללים כשלושים דקות אחר השקיעה, אבל עדיין הוא בזמן דלא סמכינן בדאורייתא להחשיבו ללילה, דהיינו כשתינוק נולד כשלושים דקות אחר השקיעה בליל שבת אין מליץ אותו בשבת משום ספיקא שמוא עדיין יום הוא, וא"כ אפשר דמאחר וספיקו של ת"ב אסור דמחמירין ביה כמו בדברים של תורה, א"כ יש לומר שלא יטול ידיו עד הפרק כל זמן שלא נתברר שהוא צאת הכוכבים.

ויל"ע היכא שנטל ידיו למנחה ולא הסיח דעתו משמירת ידיו, אם יכול ליטול שוב ידיו אפילו עד סוף קשרי אצבעותיו, דהא לכא' אין צורך בזה, שהרי ידיו נקיות.

והנה בשו"ע סימן רל"ג סעיף ב' כתב וז"ל אם יש לו מים, צריך ליטול ידיו כדי להתפלל, אף ע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך, ולא יברך. (וע"ל סימן צ"ב סעיף ה'). וברמ"א כתב וז"ל ואפי' עומד מלמוד, יטול ידיו לתפלה, עכ"ל, ומבואר שאפי' עומד מלמודו ששומר ידיו צריך ליטול ידיו לתפלה, ובמגן אברהם שם ס"ק ח' הביא ראיה לזה מדאמר' פ"ז דב"מ באבות העולם דמשהו ידיהו, פי' דאע"פ שבמיתים אין שייך לומר שנגעו במקום מטונף אע"פ כ צריכין ליטול.

ויעיין שם שכתב ומו"מ נ"ל דאם נטל ידיו לתפלה אף על פי שהפסיק אח"כ בלימודו כגון בזמן שדורשין א"צ ליטול שנית וכ"מ בברכות דף כ"ג, עכ"ל, ונראה מדבריו שאם נטל ידיו לתפלה ואחר כך הפסיק בלמוד ולא הסיח דעתו משמירתם א"צ ליטול ידיו שנית, אבל במקום שלא נטל ידיו לתפלה, אלא למילתא אחרתא אפי' ללמוד צריך לחזור וליטול ידיו שנית לתפלה.

ויש להסתפק בנטל ידיו לקבלת שבת ויש דרשה בין קבלת שבת לערבית אם חוזר ליטול ידיו לתפלה, אם חשיב שנטל ידיו לתפלה, ואפשר דחשיב שנטל ידיו לצורך תפלת ערבית שיתפלל אחר כך.

ולפ"ז אם נטל ידיו למנחה של התענית לא יטול ידיו לערבית אפי' עד קשרי אצבעותיו, משום דמדינא אינו צריך ליטול ידיו ולא התירו ליטול ידיו אלא כשצריך ליטול ידיו למצוה.

אבל בעשה צרכו בוודאי צריך ליטול ידיו לתפלה, אלא שבזה יש לעיין אם יכול לסמוך בזמן דמחמירין שאינו צאת הכוכבים דכבר חשיב צאת הכוכבים וליטול ידיו עד הפרק וכמשנ"ת וצ"ע.

בעניין ת"ב שחל להיות בשבת ונדחה אם בבהש"מ של מוצאי שבת רוחץ עד קשרי אצבעותיו

נשאלתי בת"ב שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, האם בבין השמשות יכול ליטול כל ידיו, או רק עד סוף קשרי אצבעותיו.

והנה בכל ת"ב כל דיני התענית מתחילים מבין השמשות, כדאיתא בגמ' בפסחים דף נ"ד ע"ב דתשעה באב ספיקו אסור, וכן פסק השו"ע בס' תקנ"ג דבין השמשות של ת"ב כיום הכיפורים, וספיקו אסור, אבל בת"ב שנדחה לאחד בשבת, או שחל באחד בשבת, אע"פ שמדין ת"ב היה צריך לנהוג בכל דיני התענית מתחילת בין השמשות, כדון כל ת"ב, אבל מצד שני הרי זה סתירה ליום השבת, דביום השבת אין נוהגים שום דין מדיני התענית, ובבין השמשות הרי זה ספק שבת, ואם יתחיל לנהוג בכל דיני התענית מתחילת בין השמשות, הרי הוא ספק מתענה ביום השבת.

ומצאנו בזה לכא' חילוקי דינים, דיש מדיני התענית דצריך להתחיל לנהוג מבין השמשות, אע"פ שזה גם ספק שבת, ויש מדיני התענית שאין מתחיל לנהוג בהם רק מצאת הכוכבים, בגלל ספיקא דשבת, ויבואר אי"ה.

דהנה לענין איסור אכילה כתב הרמ"א בס' תקנ"ג סעי' י' דאע"פ דכשחל בשבת הרי הוא אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו, מ"מ צריך להפסיק מבעוד יום.

אבל לענין חליצת מנעלים כתב הרמ"א בס' תקנ"ג סעי' ב' דחולץ לאחר ברכו, ופירש הגר"א שם דהיינו טעמא, משום דאסור להראות שום סימן אבילות בשבת, ולכא' הדברים סותרים, דלענין איסור אכילה כתב הרמ"א דפוסק מבעוד יום, ולא איכפת לן שמתחיל כבר בתענית ביום השבת, ולענין

חליצת מנעלים כתב הרמ"א שלא יחלוץ רק לאחר ברכו, משום שאסור להראות שום סימן אבילות ביום השבת.

יבואר אם יש מקום לחלק בין דיני התענית ודיני האבילות בבהש"מ של מוצאי שבת

ולכא' היה נראה דיש לחלק בין דיני התענית לדיני האבילות, דדיני התענית חמירי טפי, שהם מדברי קבלה, ולהכי צריך להתחיל לנהוג בהם מתחילת בין השמשות, אע"פ שזה ספק שבת, אבל דיני אבילות שאינם מדברי קבלה קילי טפי, ולהכי כיון דבין השמשות הוי ספק שבת אין להתחיל לנהוג בהם עד שיחא ודאי לילה.

וא"כ איסור אכילה שהוא מדיני התענית כתב הרמ"א שפוסק מבעוד יום, אבל חליצת מנעלים שהוא מדיני אבילות כתב הרמ"א שאינו חולץ עד לאחר ברכו, ואע"פ שבכל ת"ב גם דיני האבילות נוהג בספיקו אבל בבהש"מ של שבת אינו נוהג משום שמאחר שאינו אלא מדרבנן הקילו במקום כבוד שבת.

אולם אי אפשר לומר כן, דהרי חליצת מנעלים איסורו גם מחמת התענית ולא רק מחמת דיני אבילות, שהרי כתבו האחרונים המנחת חינוך מצוה שיי"ג ומרן הגרי"ז על הרמב"ם הלכות תענית שתענית ת"ב דינו כמו תענית של יוה"כ, שהרי אסור להושיט אצבעו במים, ומדיני אבל אינו אסור אלא פניו ידיו ורגליו בצונן, וע"כ שהטילו עליו תענית של יוה"כ שאסור בכל חמשה עניינים, ואע"פ שבגמ' תענית דף ל' אמרו שת"ב אסור ברחיצה משום אבילות, היינו גם משום

אבילות, אבל אסור גם משום תענית¹, וכיון דאחד מחמשה עיניים הוא נעילת הסנדל, א"כ נעילת הסנדל אסור גם משום התענית וכיון דדיני התענית חמירי גם חליצת מנעלים היה צריך להפסיק מבעוד יום.²

ואפשר דבשבת אסור לנהוג שום מנהג אבילות, ואפילו בספק שבת, וכיון דנעילת הסנדל איסורו גם משום אבילות אסור לנהוג בזה מבעוד יום, אבל איסור אכילה שאינו אלא משום התענית אינו חמיר כ"כ שיהיה אסור להתענות בספק שבת, ולהכי כתב הרמ"א שיפסק מבעוד יום.

אבל לכאורה תלוי בפלוגתת השו"ע והרמ"א אם בת"ב שחל בשבת נוהג אבילות בצניעא, דלדעת הרמ"א דנוהג בשבת אבילות בצניעא כ"ש דבבין השמשות נוהג אבילות בצניעא, וא"כ הרמ"א לשיטתו היה צריך להחמיר באיסור נעילת הסנדל מבעוד יום, ורק לדעת השו"ע דאין נוהג אבילות בשבת כלל ואפילו אבילות בצניעא, היה מקום לומר חילוק הנ"ל.

ואפשר עוד, דשאני נעילת הסנדל דכיון דהוי אבילות בפרהסיא להכי חמירי בזה הרמ"א שלא יחלוץ רק לאחר ברכו, וגם בביתו מאחר שנכנסים אחרים לביתו הוי כפרהסיא משא"כ איסור אכילה שאין זה פרהסיא להכי צריך להפסיק מבעוד יום, ובפרט שאינו אסור משום אבילות כלל אלא משום התענית בשבת וכל שאינו ניכר התענית לא אסור, ולפ"ז לענין רחיצה כיון דלא הוי פרהסיא ג"כ צריך לנהוג בזה איסור מתחילת בין השמשות כמו לענין איסור אכילה.

יבואר דמביאור הגר"א נראה דס"ל דגם ניהוגי תענית אינו נוהג בבהש"מ

אבל באמת מדברי הגר"א שם מבואר דמן הדין גם באכילה לא היה צריך לפסוק מבעוד יום, כיון דהוא מתענה בשבת ואסור להתענות בשבת, דמתחילה כתב דהא דחלוץ המנעלים לאחר ברכו הוא משום דאסור שום סימן אבילות בשבת כמו"ש בפ"ג דמ"ק, והוסיף עוד ואף מה שפוסק מבע"ה הקשו בספ"ג דעירובין ואמרו שהרי אבל ושתה כל היום כו', משא"כ בחליצת מנעלים עכ"ד.

ומבואר מדברי הגר"א דמקור דברי הרמ"א שלא יחלוץ המנעלים עד לאחר ברכו הוא מדברי הגמ' בעירובין דמבואר שם דגם לאוסרו באכילה

מבעוד יום לא היה אפשר, דהא אסור להתענות בשבת שום עינוי, אלא דכיון שאכל ושתה כל היום הרי אינו מעונה בזה שמפסיק באכילה מבעוד יום, וא"כ לענין נעילת הסנדל כיון שאם נחייבו לחלוץ מנעליו מבעוד יום הרי הוא מתענה בעינוי זה בשבת, דלגבי עינוי של נעילת הסנדל לא מהני מה שכל היום היה עם מנעלים, דמ"מ השתא אתה מענו בעינוי שלא נעילת הסנדל.

ולפ"ז איסור רחיצה הרי הוא דומה לנעילת הסנדל, דהא בכל רגע שנמנע מחמת התענית ברחיצה הרי הוא מעונה, ואם נאסור עליו רחיצה מתחילת בין השמשות נמצא שהוא מתענה בשבת, וא"כ כשצריך ליטול ידיו בבין השמשות יוכל ליטול כל ידיו ואין צריך ליטול רק עד סוף פרקי אצבעותיו.

יבואר דלמאי דקיי"ל דמתענה ומשלים אפשר דשרי להתענות בבהש"מ

אבל באמת עיקר דברי הגר"א צ"ע, דהא דאמרו בגמ' שם דמה שיכול לפסוק מבעוד יום הוא משום שאכל ושתה כל היום אינו אלא למ"ד דבתענית שחל בערב שבת אינו משלים תעניתו, דבגמ' שם מייית ברייתא דפליגי תנאי כשחל ת"ב בערב שבת אם מתענה ומשלים או אינו משלים, ורבי יוסי ס"ל דמתענה ומשלים, וקאמר רבי יוסי לרבנן דפליגי עליה, אי אתם מודים לי בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת, שמפסיק מבעוד יום, אמרו לו אבל אמר להם מה לי ליכנס בה כשהוא מעונה, מה לי לצאת ממנה כשהוא מעונה, אמרו לו אם אמרת לצאת ממנה שהרי אכל ושתה כל היום כולו, תאמר ליכנס בה כשהוא מעונה שלא אכל ושתה כל היום כולו, וכיון דמסיק שם 'ואמר עולא הלכה כרבי יוסי', והכי קיי"ל כמו"ש בשו"ע סי' רמ"ט סעי' ד', א"כ ע"כ דלהלכה מותר להתענות מקצת מן השבת, וא"כ ה"נ יהיה מותר בעינוי של נעילת הסנדל במקצת מן השבת, שו"ר בספר אהל משה ח"ב סי' ע"ב הנ"ל שעמד בזה.

עוד העיר שם באהל משה על דברי הרמ"א שאין לחלוץ המנעלים רק לאחר ברכו משום דאסור להתענות בשבת, הא האיסור להתענות בשבת אינו אלא שבות, ולא גזרו על שבות בין השמשות במקום מצוה, ויש לדון בזה כיון דאין המצוה ודאית, דהא על הצד שאכתי יום הוא ליכא מצוה בתענית, וא"כ אין זה אלא ספק מצוה, ומאן יימר דגם במקום ספק מצוה לא גזרו.

עניין שמירת העיניים והזכיה ע"י העיניים

ובפשטות קאי על עינא בישא שמביא המוות לעולם, כמו שאמר רב בכמה דוכתא, וזה הכוונה מעינא בישא ומחברא דמלאך המוות.

אבל אפשר לפרש דקאי על העין רעה של האדם, שרואה במה שאסור לראות, וכמו שאמרו בעבודה זרה דף כ' עמוד ב' אמרו עליו על מלאך המוות שכולו מלא עינים, בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו, כיון שחולה רואה אותו מזדעזע ופותח פיו וזורק לתוך פיו, ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות.

והיינו דמלאך המוות הוא עצמו השטן כמו שאמרו בבבא בתרא דף ט"ז עמוד א' אמר ר"ל הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המוות, והמלאך המוות נעשה מכל העינים שראו דברים שאינם הגונים, כמו שאמרו העין רואה ולב חומד וכלי מעשה גומרין, וזה מה שמתפללים וישזכינא מעינא בישא ומחברא דמלאך המוות, היינו שאם נשמר מעין לא טובה ננצל ממלאך המוות.

ונמצא שכל הרע בא מהעיניים, וכשניצול מעינא בישא היינו מעין הרואה מה שאסור לראות, וזה עין רעה, ממילא ינצל מחברא דמלאך המוות ומדינה של גיהנם.

והרי אמרו שאין הקב"ה מזכיר שמו על הצדיקים בחייהו, שהרי עד יום מותו היצר יכול להכשיל האדם, אבל מי שהוא סומא הקב"ה מזכיר שמו עליו.

ובספר בן איש חי כתב דתענוג הנשמה הוא בעיניים, והפגום בעיניו אינו יכול לעתיד לבוא ליהנות מתענוגי הנשמה, ולכן כל הפסוקים והתפילות על העתיד הוא מענין הראיה, כי עין בעין יראו בשב"ד ציון, ועיניו תראנה מלכותך, ותחזינה עינינו בשו"ב לציון וכו'.

והנה בספרנו בראשית פרק מ"ח פסוק י' על הפסוק ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות, פירש שם לא יוכל לראות היטב כדי שתחול עליהם ברכתו בראותו אותם, כענין אשר תראנו משם (במדבר כג, יג). וכענין ויראהו ה' את כל הארץ (דברים לד, א) כדי שיברך אותה, וכן באלישע ויפן אחריו ויראם (מ"ב ב, כד) וישק להם ויחבק להם, כדי שתדבק נפשו בהם ותחול עליהם ברכתו, עכ"ד. ומבואר דעל ידי ראייתם אותם נדבקת נפשו בהם יותר מאשר כשהוא מחבק להם או מנשק להם, וכשענין ישראל כבדו מזוקן לא היה אפשר להתחבר עמהם לברכם אלא על ידי שחיבק ונישק להם, וחזיון גודל חיבור הנעשה מראית האדם, ומבואר עוד בדבריו שמה שמושה רבינו ראה את הארץ הוא כדי שתחול עליהם ברכתו, ומבואר דראית משה רבינו היה כדי להשפיע מברכתו על הארץ, וכ"כ הרמב"ן.

והנה באתיקון סעודתא שאומרים בליל שבת אומרים בסוף הזמירות 'הא רעוא מן קדם עתיקא קדישא וישזכינא מעינא בישא ומחברא דמלאך המוות ומדינה של גיהנם'.

עלה ראש הפסגה ושא עיניו ימה וצפונה וגו' וצ"ב מה ישיג משה רבינו במה שיראה את הארץ, והרי כל עצמו לא רצה ליכנס לארץ אלא כדי לקיים מצוותיה, ולהשיג השראת השכינה הנמצאת בתוכה, ולכאורה ע"י הראיה לא ישיג את זה.

ושמעתי להעיר עוד, שהרי התפלל כל כך הרבה תפלות לזכות ליכנס לארץ, ולא זכה שתתקבל תפלתו אפי' במקצת, והרי תפלה עושה מחצה, ולמה לא זכה לכל הפחות מחצה ממה שבקש, וכי זה שראה את ארץ ישראל הוא מחצה ממה שבקש ליכנס לתוכה.

ונראה דמכאן מוכרח דהראיה מקשרת את האדם עם הדבר הנראה, וכשרואה הדבר שנשכף אליו הרי זה מקשר אותו אליו ומתחבר אליו, וכמו שמצאנו להיפך לגבי ראייה אסורה שהראיה משאירה רושם אצל האדם ונפגם האדם מאד ע"י הראיה האסורה יותר משאר דברים, כן בקדושה מדה טובה מרובה, וזה ענין הראיה של משה רבינו.

ושמעתי מזה"צ ר' דן סגל שליט"א שאמר שכתבו המקובלים שכשמסתכל באותיות התורה כשמגביהים אותה הוא נותן אור לנשמה, אבל לא אמרו כן כשמנשקים הס"ת, ונראה מזה שההסתכלות משפיעה יותר על הנשמה יותר מחיבוק ונישוק הס"ת, והוא הדין במדה רעה להיפך רח"ל.

¹ בעונן ואפילו להושיט אצבעו במים, ואסור בסיבה של תענוג ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה כיום הכפורים, עכ"ל, ונראה מדבריו שכל דיני ת"ב נוהגים כתענית יוה"כ, ולא הזכיר ששאר עיניים נוהגים מדיני האבילות כלל, והעירי לזה ידידי הגאון ר' מנחם טוקר שליט"א.

² ויש מקום לומר דרק איסור אכילה ושתיה איסור מדברי קבלה, אבל שאר איסורי התענית אינם מדברי קבלה, דהרי גם ביוה"כ לרוב הראשונים רק אכילה ושתיה אסורים מדאורייתא אבל שאר עיניים אסורים רק מדרבנן וצ"ע.

³ ובאמת למש"כ הריטב"א תענית דף י"ג שהאיסור להושיט אצבעו במים הוא משום האבילות של ת"ב שהחמירו בו יותר משאר אבילות, אין ראיה שדיני התענית בת"ב הוא כחומר יוה"כ לגבי כל העיניים, וא"כ אפשר דשאר העיניים אינם אסורים אלא משום האבילות כפשטות הגמ'. אמנם בחינת מצוה שו"ג נראה שהחמירו בת"ב כתענית יוה"כ, שהרי כתב במצוה זו ואודיעך שתענית ת"ב הוא כתענית יוה"כ בכל חומרו, ואם איסורו הוא משום אבילות אינו שייך למצוה זו כלל, ונראה מדבריו שאסור משום התענית, וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק ה' מתענית, שכתב בהלכה י' וז"ל עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב, ואסור ברחיצה בין בחמין בין

שהרי אין לו יצר הרע, ולכן אמר הקב"ה אלוקי יצחק בחייו, דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכניה עיניו מראות.

והנה בתרגום יונתן על הפסוק בבמדבר פרק ל"א פסוק נ' 'ונקרב את קרבן ד', כתב וקריבנא דורונא לשמא דד', כיון דמסר ד' ית מדינאי בידנין, וכבשנן

איתא בתשובות הגאונים שערי תשובה סימן קע"ח אלן עשרה מילי דחסידותא דהוה נהיג בהו רב ובתריה לא יכילו כוליהו שמעיה לאחזוקי בהון, וכל חד וחד מנהון אחזיקו בחדא מנהון, חד, דלא הוה מסגי ארבע אמות בקומה זקופה, ונהיג רב יאודה אחריו. שנית, דלא הוה מסגי ארבע אמות בגלוי הראש, ונהיג רב הונא אחריו. שלישית, דקיים שלש סעודות כל ימיו בשבת, ונהיג ר"נ אחריו. רביעית, "החמישית שלא היה מביט לצדדין ואפילו לפניו, דאמר שימו וכו' אלמא עד דשמע קליה לא ידע, ונהיג רב יוסף רב ששת אחריו ולא יכלו לעמוד בה עד שסימו את עיניהם." ששית, כד הוה עייל לבי מדרשא הוה מקיף ולא הוה פסע ועייל קמי רבנן דלא מטרח צבורא ונהיג ר' זירא ואב"י אחריו. שביעית, דלא הוה אכיל מסעודת הרשות משום חלב ודם וגיד הנשה, שמינית. דכל דקפיד עליה אזל איהו לגביה ומפייס ליה ונהיג רב זוטרא בריה דרב נחמן אחריו. תשיעית, שהיה רגיל תדיר בתפילין ונהיג רב ששת אחריו, שעשית, שהיה קולו ערב והיה רגיל לירד לפני התבה להיות מתורגמן לרבו ולכל מי שצריך ולקיים מה שנאמר כבד את ד' מהונך ונהיג ר' חייא בר אדא אחריו דקאמרין רב חייא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא הוה והיה קולו ערב כשפורס על שמע ויורד לפני התיבה אמר אהני לבוראך ממה דאהניך דהא הוא דכתיב כבד את ד' מהונך, עכ"ל.

והנה בש"ס מצאנו שר' יוסף היה נחשב סיני כמו שאמרו בברכות דף ס"ד עמוד א' אמר רבי אבין הלוי כל הדוחק את השעה שעה דוחקת וכל הנדחה מפני השעה שעה נדחת מפניו מדרבה רב יוסף "דרב יוסף סיני ורבה עוקר הרים" אצטריק להו שעתא שלחו להם סיני ועוקר הרים איה מהם קודם שילחו להו סיני קודם שהכל צריכין למרי חטיא אף על פי כן לא קבל עליו רב יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין איתא בברכות דף ל' ע"א שכל ישראל צריכין לכוון כיוון תפילתו לכנגד קוה"ק נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא מאי קראה כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו, והיינו דכיון דמקום המקדש הוא מקום השראת השכינה ומשם מושפע לעולם וגם כהיום הוא מקום השראת השכינה במקצת לכך יש לכוון ליבו לבית קה"ק שימשיך על עצמו את ההשפעה ממקום השראת השכינה.

אמנם בירושלמי איתא כמגדל דוד צוארך בנו לתלפיות תל שכל פיות מתפללים עליו, היינו שכל פיות מתפללים שיבנה בהמ"ק במהרה, ולכא' צ"ב לפ"ז מ"ט יש להתפלל לכיון מקום המקדש דמה בכך שמתפללים לבניינו לענין שצריך להתפלל לכיוונו, דבשלמא מצד שהוא מקום השראת השכינה יש להתפלל לכיוונו משמש יומשך השפע לעולם ולהמשיך לעצמו ג"כ את ההשפעה ממקום השכינה אבל אם הוא משום שמתפללים עליו שיבנה במהרה מ"ט צריך להתפלל לכיוונו.

ונראה לבאר בזה בעז"ה, הנה בהמ"ק הוא נקרא 'צואר' וכמו שאנו מוצאים עוד בפ' יושב כמש"כ רש"י שם 'ויפל על צואר בנימין אחיו ויבך, על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן להחרב (מגילה טז:), ובנימין בכה על צוארו, על משכן שילה שעתידי להיות בחלקו של יוסף וסופן להחרב'. והביאור בזה הוא שהצואר הוא המחבר בין הראש לבין הגוף והחיבור גם ברוחניות וגם בגשמיות, הקנה והושט שניהם עוברים בצואר אחד מעביר את הרוח

ית ארעהו וית מדינתהו, והוינן עיילין לטרקליניהו וחמיין בנתיהו יאתא חטייתא מפרנקתא, וכל גבר דהוה משכח עליהו מאננין דדהב הוה שרי כלילא מן רישיהו, קדישיא מן אודניהו, קטליא מן צווריהו, שיריא מן אדרעיהו, עוקתא מן אצבעתיהו, מחוכיא מבית חדייהו, ובכל דא חס לן למיתלי עינן

בענין זכירת התורה בזכות שמירת העינים

שני מלך רבה עשרין ותרתין שני מלך רב יוסף תרתין שני ופלגא כל הנך שני מלך רבה אפילו אומנא לביתיה לא קרא, ע"כ, וכן איתא בגמ' עירובין דף ס"ז עמוד א' דרב ששת היה סיני גדיאיתא התם, רב חסדא ורב ששת כי פגעי בהדי הדדי רב חסדא "מרתעו שפוחתיה ממתנייתא דרב ששת" ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא, ע"כ, ובתוס' עירובין דף מ' ע"א בד"ה אדעתא וכו' כתבו וז"ל נראה לרצב"א דהכי הלכתא דקיימא לן כרב ששת כלל רב נחמן באיסורי, וכלפי רב חסדא נמי הלכתא כוליה, שהיה גדול ממנו כדאשכחן בכמה דוכתי בעי רב חסדא מרב ששת, "ובפ' הדר נמי אמר רב חסדא ורב ששת כי הוה פגעו אהדי רב חסדא מירתע שפוחתיה ממתני' דרב ששת ורב ששת מירתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא ואמר בסוף הוריות (ד' יד.) סיני ועוקר הרים סיני עדיף" דהכל צריכין למרי חטיא, עכ"ל, ומבואר דתרווייהו היו סיני.

ונראה באמת ששניהם זכו לזה משום מה שאמר הכתוב ולא תתורו אחרי עיניכם למען תזכרו את כל מצוותי והוא שהיה רבינו עיניכם זוכה לזכור את כל התורה ולכן ר' יוסף ר' ששת שסימאו עיניהם שלא יראו דבר שאינו הגון זכו להיות סיני וידעו כל התורה כולה.

וכ"כ בשם משמואל ליקוטים פרשת שלח וז"ל מתוך שחסידיהם הם תורתן משתמרת, כי חסיד הוא לפנים משורת הדין, וע"כ נתחזק כח הזכור יותר מטבעו, כענין ולא תתורו וגו' למען תזכרו, עכ"ל. איתא עוד בסנהדרין דף מ"ב עמוד א' על הפסוק כי בתחבולות תעשה לך מלחמה, אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה, קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור, ע"כ, ובתוספות שם פירשו ורב תבואות משום

בענין שבית המקדש הוא תל פיות שכל המתפלל עליו יש לו להתפלל אליו

כן ולא אסתכלון בחדא מנהון דלא למחייבא בחדא מנהון ולא נמות במיתותא דמיתותן בה רשיעיא לעלמא דאתי, ודא יידכר לן ליום דינא רבא למכפרא על נפשתי קדם ד' ע"כ, ומבואר דהזוהרות והשמירה שלא יראו דברים האסורים יזכור ד' ליום הדין הגדול להצילנו מכל רע.

דיוסף איקרי בכור שור כדכתיב (דברים לג) בכור שורו הדר לו, ובעל שמועות הוא בעל חטין כדאמר (הוריות ד' יד.) הכל צריכין למרי חטיא, ואמרין בשיליה הוריות דרב יוסף סיני, עכ"ל. ואפשר לפרש על דרך אחרת דשור הוא לשון ראייה והסתכלות וכמו שאמרו בנות צעדה עלי שור להתבונן ולהסתכל ביוסף, וכן אשורנו ולא קרוב ומגבעות אשורנו שהוא לשון ראייה, וכן שור כי אבדו חסידיו, וא"כ אפשר דקרי ר' יוסף אנפשיה שזכה לרב תבואות של תורה בכח שור, דהיינו שבזכות ששמר עצמו מהסתכלות שאינה כהוגן וסימא עיניו, זכה לרב תבואות של תורה.

ואמרו בילקוט שמעוני תורה פרשת האזינו רמז תתקמ"ה רבי מנשיה בר בריה דרבי יהושע בן לוי מצינו שכל מי שהוא רואה דבר ערוה ולא ניזון עינו ממנה זוכה להקביל פני השכינה, מה טעם עוצם עיניו מראות ברע, מה כתיב בתריה מלך בפינו תחזינה עיניך, ע"כ, ואפשר להוסיף בזה על דרך הנ"ל דכשזוכה לקבל פני שכינה, זוכה ללמוד התורה מידו יתברך, ולכן אינו שוכחה.

ידוע המאמר מדורשי רשומות שאמרו על דרך הרמז על ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער, שישנם ארבע מדות ראשיות שהן שורש ואבות לכל הנזיקין שמהם יש לו להאדם להתרחק כמטחיו קשת, "השור" מלשון ראייה והסתכלות במקומות האסורים, "הבור" מלשון ריקנות ושומם כמו שדה בור, שמכלה ימיו לבטלה, "המבעה" זה השן ששקוע בתאות האכילה, ואם מבעה זה אדם היינו כח המדבר שהוא מעלת האדם על הבהמה, שהוא מזיק על ידי דיבורים אסורים "וההבער" הוא אש הכעס, הרי אלו ד' אבות נזיקין שממנו שורש כל החטאים.

בבקשתו על בניין בהמ"ק להשראת השכינה של מקום המקדש ולכן כעת הוא כבר בנוי לו, וא"כ דברי הירושלמי והבבלי עולים בקנה אחד תל שכל פיות מתפללים עליו לבניינו ומי שהוא מתפלל עליו הוא כבר בנוי לו כעת ולכן גם כל פיות מתפללים אליו, היינו דלכך שייך לכוון מקום התפלה גם כהיום אליו כיון שהשפע בא לעולם ע"י השראת השכינה של בהמ"ק, ומבואר שחז"ל גילו לנו שמי שמתפלל ומתאבל על ירושלים הוא מתחבר ע"כ להשראת השכינה של בית המקדש ולכן הוא ג"כ זוכה להשפע הבא משם, וכמו שאמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, לא יזכה ויראה אלא כעת הוא כבר זוכה ורואה בשמחתה, שזוכה כהיום לשפע בהא מבהמ"ק ע"י חיבורו לירושלים.

ועוד יש בזה שכל המתפלל וכל המתאבל על ירושלים הרי הוא זוכה לבנות את ירושלים ע"י תפילתו ובקשתו, ולעתידי כשתיבנה ירושלים בימות המשיח יהיו ימים נפלאים של קירבת ד' נוראה ועצומה שכל אחד יקום מלא השתוקקות וכיסופין עזים לעבוד את ד' ויעביר ד' רוח טהרה על הארץ, ומי שלא ביקש לגילוי כבוד שמים ולבניין בהמ"ק הרי הימים אף לא יביאהו לתכלית של העולם הבא כיון שהכל בא לו בקלות ובלו שום מאמץ ואין לו על כך שער גדול כ"כ, אבל מי שהתפלל על ירושלים הוא הביא למצב של בניית ירושלים ולכן אע"פ שהכל בא לו בקלות באותן הימים אבל כיון שהוא הגורם לכל זאת שכרו יושלם כמו הימים שהיה קשה לעבוד את ד', וא"כ הוא מרוויח הרבה ע"י שהקין עצמו מבעוד מועד.